

TENDZIN GYACO, AVAGY EGY AUTONÓMIA ELVESZTÉSE? (1945-59)

Varga Norbert¹

ABSZTRAKT

A tanulmány a XIV. Dalai Láva történetét kívánja bemutatni az 1945-től 1959-ig terjedő időszakban különösen Tibetre, mint egy archaikus politikai entitásra, valamint Tibet autonómiájára reflektálva. Az autonóm Tibet önmagát, mint independents, szuverén politikai entitás értelmezte. Britannia, India és az USA Tibetet de facto független államként, de jure Kína fennhatósága alá tartozó területként kezelte. A kínai kommunista kormányzat azonban a kommunista Kínát oszthatatlan multietnikus államnak tartotta autonóm nemzeti régiókkal (nem köztársaságokkal), amelyeknek nincs joguk elszakadni az anyaállamtól. Az ellentétes álláspontok feloldására az 1951-ben elfogadott „Tizenhétponos egyezmény” volt hivatva, amelynek kudarcra a Dalai Láva 1959-es emigrációjába torkollott.

Kulcsszavak: *Tibet, Kína, Dalai Láva, autonómia, kommunizmus*

TENDZIN GYACO - THE LOSS OF AN AUTONOMY? (1945-59)

ABSTRACT

The study depicts the story of the Dalai Lama in the interval between 1945-1959 with a particular focus on Tibet as an archaic political entity as well as on the autonomy of Tibet. The autonomous Tibet interpreted itself as an independent, sovereign political

¹ Varga Norbert PhD, Soproni Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Kar (vnorbert@gmail.com)

entity. Britain, India and the USA recognised Tibet as a de facto independent state but continued to acknowledge de jure Chinese suzerainty over Tibet. However, the Chinese Communist government adopted the policy that Communist China would be an indivisibly multi-ethnic state with autonomous nationality regions (rather than republics) that had no right to secede. The Seventeen-Point Agreement, signed in 1951, was destined to end the conflict over the contradictory Tibet question, however, the failure of it ended with the Dalai Lama's flight into emigration in India.

Keywords: *Tibet, China, Dalai Lama, autonomy, communism*

BEVEZETÉS

A tanulmány a XIV. Dalai Lára történetét kívánja bemutatni az 1945-től 1959-ig terjedő időszakban különösen Tibetre, mint egy archaikus politikai entitásra, valamint Tibet autonómiájára reflektálva. Egy olyan teokráciára, ahol a materiális javak csak transzcendens szemüvegen keresztül értelmezhetők. A választott intervallum nem kezelhető inflexibilisen, ezért az események könnyebb érthetősége miatt a következőkben néhol kiterjesztésre kerül. Tendzin Gyaco szerepének megítélése máig anomáliákkal telített. Ez a Dalai Lára (1990) saját Nobel békedíjával kapcsolatos írásában is könnyen tetten érhető. A különböző interpretációk világos és egyszerű, de egyben inkonzisztens magyarázatot adnak a Dalai Lára szerepéről és sorsáról. Ebből adódóan a tanulmány készítőjének is nehézséget okozott a radikális véleménykülönbségek között a neutrális vonalat megtalálni (lehet, hogy ez néhol nem is sikerült) és a politika értékítéletével szemben a tudomány metodológiájának megfelelő munkát készíteni.

A II. világháború befejeztével a Föld országainak és hatalmi viszonyainak rendszere radikálisan megváltozott. A régi gyarmattartó birodalmak fokozatosan elveszítették a világra gyakorolt hatásukat. Két új nagyhatalom fejlődött ki, melyek egy bipoláris világrend kialakulására predesztinálták földünket. Ennek következtében a politikai dimenziójában a vagy-vagy logika uralkodott el, szinte teljesen kizorítva az is-is alternatíváját. Ezen változások hatásának köszönhetően a semlegesség optimuma csak kevés államnak adatott meg. Tibet számára is világossá vált, hogy izolációs politikája a XX. század közepén már anakronisztikus és csak a vágyak birodalmában tartható fenn. Tibet és uralkodója olyan dilemmákkal találkozta szemben magát, amelyek olyan racionális döntéseket követeltek volna, ami az ország vezető instanciájának mentalitásában nem volt megtalálható. A technikai innováció és az informatika világában Tibet oly mértékben lemaradt, hogy esélytelenül nézett szembe a legújabb kihívásokkal. A Dalai Lára ifjú kora ellenére világosan látta ezt a disszonáns helyzetet, azonban evolútív-organikus reformjainak kibontakoztatására a geopolitikai helyzet (a történelmet ebben a térségben

megtestesítő kínai vezetés) nem adott lehetőséget és a revolútív „fejlődés” útját kínálta fel Tibet számára.

A téma feldolgozásához alapvetően szükséges a historikus (genetikus) kritikai módszer használata (bár sokan elavultnak tartják ezt a feltérképezési formát, meglévő előnyeire Beyme (1992) mutat rá), valamint a Lowndes (2002) és Beyme által egyaránt ajánlott institucionalista metodológia. A két metódus szükségszerűen erősíti fel és egészíti ki egymást, lehetővé téve a téma kibontását; a kutatás tárgyának politikai érzékenysége miatt azonban kis mértékben az interpretatív módszer (Bevir and Rhodes, 2002) is alkalmazásra került.

I.

A II. világháború viharait Tibet semleges félként vészelte át. A kataklizma befejeződésével azonban a térségre nem köszöntött béke (Kínában polgárháború dúlt, Indiában függetlenségi törekvések mutatkoztak Nagy-Britanniával szemben). Az ország régebben Tathag rinpocse konzervatív vezetőként azonban nem kívánta a nagyvilág felé való nyitást. A Dalai Láva novícius szerzetesként élt, aki csak nagykorúsága elérése után vehette át a világi hatalmat. Fontos áttekintenünk a Dalai Láva szocializációs folyamatát és szociokulturális környezetét. Nevelését egy vezető tanárra (Tathag rinpocse) és egy ifjabb tanárra (Ling rinpocse) bízták. Ők voltak szellemi fejlődésének irányítói, akik mellett személyi gondozók vették körül: szertartásmester, konyhamester, főruhatárnok. Lakóhelyül a Potalában az V. Dalai Láva hálószobáját kapta, amelyet európai szemmel a legnagyobb jóindulattal sem nevezhetnénk összkomfortos gyerekszobának. Nyári szállása a Norbulingkában már sokkal barátságosabb volt. Tanításában 1948-tól kuriózumként részt vett Heinrich Harrer osztrák hegymászó, aki földrajzot, angolt és matematikát oktatott. Ez az európai utazó magyarozta el az ifjú Dalai Lávának a számára nem világos történelmi eseményeket, és azokat a technikai vívmányokat, amelyekről buddhista tanárai nem tudták kielégíteni kíváncsiságát. Tendzin Gyaco fogékony volt az új ismeretekre, érdekelte az atombomba mechanizmusa és ismerte a különböző repülő- és tankfajtákat. Érdeklődött a világ politikai eseményei iránt - Churchill, Eisenhower és Molotov politikai irányvonalai ismertek voltak számára. Politikai hatalommal még nem rendelkezett, de saját környezetében akarátát véghez tudta vinni, amit jól bizonyít házimozijának megépítése. A kormány ülésein már fiatal korában részt kellett vennie.

A tibeti külpolitika számára prioritást jelentett saját régiója. A kasag (bka'-sag; „államtanács”; Hoffmann 2001 89.) 1945-ben küldöttséget menesztett az indiai brit kormányhoz, ahol Lord Wavell alkirály fogadta őket. Diplomáciai sikerként értékelhető, hogy 1947-ben az Indiai Kongresszus Párt által szervezett ázsiai kapcsolatokról tartott konferencián a tibeti küldöttség saját zászló alatt vehetett részt, ahol Kína erőteljes tiltakozása ellenére is tárgyalhattak Mahatma Gandhival és Pandit Nehruval. Tibet rövid időre kihasználhatta a kínai polgárháborús helyzet adta mozgásteret. Elküldte képviselőit az 1946 májusára tervezett nankingi értekezletre is, ahol vilá-

gossá vált számukra, hogy a Kuomintang meggyengült és a kommunisták helyzete erősödött.

1947 tavaszán polgárháborús veszély fenyegette Tibetet. (Womack (2008) fontosnak tartja megjegyezni, hogy a szűkebb értelemben vett Tibet, amely 1913-59 között a Dalai Lámák irányítása alatt volt, csak egy részét foglalta magába a tibeti etnikumnak. A jelenlegi Kínában található Tibeti Autonóm Terület közel azonos az eredeti Tibettel.) Reting rinpocse - aki 1941-ben lemondott régensi tisztségéről korrupciós ügyeinek és nőtlenségi fogadalmának megszegése miatt - puccsot tervezett, amely egy sikertelen merénylet következtében meghiúsult. Retinget letartóztatták és a vizsgálat során olyan nyomokra találtak, amely valószínűsítette kapcsolatát a Kuomintanggal. Reting rinpocsét a Kuomintang meghívta a '46-os nankingi konferenciára, ahol személyesen nem jelent meg, de a Kanze-vidék két képviselőjét szócsövének tekintették. A Kína-barát szerai lámák fellázkodtak a régens ellen, a kormány hadserege azonban elfojtotta a szerzetesek zendülését. A Szera kolostor vallási vezetői Kínába menekültek. A Kína barát Szera kolostor még a kulturális forradalmat is átélézte. A letartóztatott Reting kihallgatást kért Tendzin Gyaco-tól, akinek nevelője volt régenssége idején, de ezt megtagadták tőle. A Dalai Láma (1996, 39) visszaemlékezése - „Ezt a nevemben sajnós visszautasították” - rámutat, hogy ekkor még nem rendelkezett valós politikai hatalommal. Reting tisztázatlan körülmények között halt meg a börtönben. A kínaiak szerint Tendzin Gyaco apja, „akit főúri gyilkosok megmérgezték” (Fábián 1961, 21), azért jutott hasonló sorsra, mert tisztelője volt Retingnek. A veszélyes belpolitikai helyzet ellenére az ifjú főláma Tathag régenssel látogatást tett a Drepung és a Szera kolostorban, ahol átadták neki az V. Dalai Láma tanát képező szellemi örökséget, amiről azt tartják, hogy csupán a Dalai Lámához szól.

1947. augusztus 15-én a konzervatív tibeti vezetés számára nem várt eseményként a brit diplomáciai misszió és kereskedelmi kirendeltségek tetején megjelent az indiai nemzeti lobogó, melyet a kasag tanácsalanel szemlélt – India kivívta függetlenségét. Tibet jelentősen megkésve csak 1948. június 11-én hozta nyilvánosságra a kasag hivatalos bejelentését, miszerint Indiát a Nagy-Britanniával aláírt megállapodások utódállamának tekinti.

1947 novemberében Tibet kereskedelmi küldöttséget indított, hogy tájékozódjon a változásokról a világban. 1948-ban a küldöttek Sanghajon, Pekingben és Hongcsun keresztül érkeztek Nankingba, ahol kínai elnöknek a Nemzetgyűlés Csang Kaj-seket választotta újra, aki ennek ellenére hatalmát már nem tudta megszilárdítani és híveivel áttette központját Farmozaba. A tibeti kereskedelmi delegáció az USA-ban átadta a Dalai Láma Trumanhoz írt levelét. Goldstein (1999) hangsúlyozza, hogy Britannia, India, majd később az USA Tibetet de facto független államként, de jure Kína fennhatósága alá tartozó területként kezelte. A Tibet Justice Center (2016) kiadványából kiderül, hogy az autonóm Tibet azonban önmagát, mint independens, szuverén politikai entitás értelmezte. Az amerikai kormány, a Kuomintang bukását látva felvetette, hogy Tibetet célszerűbb lenne független államnak tekinteni. 1949. július 8-án a kasag kiutasította Lhászából a kínai diplomáciai megbízottakat és a 3-400 fős kínai kolóniát, akik között kommunista ügynököket gyanítottak. A khami és amdói

vezetők megpróbálták a kínai közigazgatás alól kivonni a két területet (ezek lakóinak nagy része tibeti volt), de a kínai hadsereg megtörte kísérleteiket.

A tibeti szakralitásban (Chhaya 2008, Eliade 2006, Glasenapp 1993, Mullin 2012, Nagy 1987, Tendzin 1994) a misztikus-mágikus világnak, a természeti jelenségeknek, a jóslatoknak és a jövődöléseknek rendkívül fontos szerepe van. Heinrich Harrer (1998, 201) meglepődve jegyezte meg, hogy „a babona hatalmába kerítette mindannyiukat, még az iskolázott nemeseket is”. A kedvezőtlen előjelek egész sora mutatkozott '48-tól, amikor a Dzsokang palotájának sárkányforma vízköpőjéből a szárazság idején napokig víz csorgadozott. Baljóslatú jelentést tulajdonítottak egy üstökösnek is. 1950-ben pedig földrengés rázta meg Tibetet, melyről a Dalai Láma (1996, 59) évtizedekkel később is így nyilatkozott: „Úgy érzem, hogy az akkor törtétek még ma is túl vannak a tudomány határain, s igazi misztériumnak voltunk tanúi”.

Kína a II. világháború végéig a szovjet mintát követte, azaz a Kínában elhelyezkedő etnikai területeket a kilépés jogával felruházott autonóm köztársaságoknak képzelte el. Goldstein (1999) megjegyzi, hogy az új kínai kommunista kormányzat azonban a kommunista Kínát oszthatatlan multietnikus államnak tartotta autonóm nemzeti régiókkal (nem köztársaságokkal), amelyeknek nincs joguk elszakadni az anyaállamtól. Tibetet is az egyik ilyen nemzeti régióként kezelték.

1949 októberében a Kínai Népköztársaság (továbbiakban: KNK) kikiáltása után a Pekingi Rádió bementa, hogy a Népi Felszabadító Hadseregnek (továbbiakban: NFH) fel kell szabadítania minden kínai területet. Ez alatt négy fontos szférát értettek: Tibetet, Csincsiangot, Hajvant és Tajvant. Részben erre a fenyegetésre, részben, hogy a Kínával hosszú ideje fennálló területi vitát megoldják, a tibeti kormány külügyi hivatala 1949. november 2-án levelet küldött Mao Ce-tungnak tárgyalásokat javasolva. A levél másolatát eljuttatták India, USA és Nagy-Britannia kormányainak is, amelyek szintén azt javasolták a kasagnak, hogy kezdjen közvetlen tárgyalásokat Kínával. Womack (2008) rámutat arra a tényre, hogy 1949-ben a nemzetközi politikai viszonyokban Tibetet nem sorolták a szuverén szereplők közé, holott négy évtizede már autonóm állam volt. A tibeti kormány Kína indiai nagykövetéhez diplomatát küldött tárgyalni Delhibe, aki két pontból álló javaslatot vázolt, miszerint a tibeti honvédelem ügyét Kína veszi át és Tibetet Kína részeként ismerik el. Tibet elutasította a javaslatokat és felfüggesztette a tárgyalásokat. 1950. október 1-jén a KNK kikiáltásának első évfordulóján a Pekingi Rádió bementa, hogy megkezdődött Tibet „békés felszabadítása”. Októberben több tízezer fős kínai hadseregcsoport lépte át a Csamdo-tól keletre fekvő Dricshu folyót. A tibeti hadsereg az 1940-es évek végén történt reformok ellenére mind létszámban (8 ezer fő), mind felszerelésben gyengébbnek minősült az NFH-nál és két nap alatt összeomlott, miután 4 ezer katonát veszített. Csamdo kormányzója Ngaba Ngavang Dzsizigma a kínaiak fogságába esett. 1950. október 26-án az indiai külügyminiszter jegyzéket küldött Pekingbe, melyben tiltakozott a Tibetet ért erőszak ellen.

A XIII. Dalai Láma utolsó írott üzenete kézzelfogható közelségbe került: „Megtörténhet, hogy itt, Tibetben a vallást és a kormányt mind külső, mind belső támadások érik. Ha nem őrizzük meg országunkat a Dalai és Pancsen Láma, az atya és a fiú, s

hitünk valamennyi tiszteletreméltó őrzője eltűnik s névtelenségbe süpped. A szerzetesek kolostoraikkal együtt elpusztulnak. A törvény ereje meggyengül. A kormányhivatalnokok földjeit és jószágait elragadják, maguk pedig ellenségeiket kell, hogy szolgálják, avagy koldusként kell elhagyniuk országukat. Minden lény nagy bajba és roppant félelembe zuhan, az éjszakák és nappalok lassan alámerülnek a szenvedésbe.” (Dalai Láma 1996, 42). (A szerző felfogása szerint Tibet egy reinkarnációs papi és világi arisztokrácián alapult. Sarao (2015, 72) adatai alapján 1917-ben a tibeti birtokviszonyok a következőképpen alakultak: a kolostorok a földterület 42%-át, a kormány a 37%-át, az arisztokrácia a 21%-át birtokolta. A tibeti társadalom a nagy lámák és kb. 200 arisztokrata család befolyása alatt állt, amely a nőket és a gyermekeket is beleértve nagyjából 1200 személyt foglalt magába). 1950. november 7-én a tibeti kormány levelet intézett az ENSZ főtitkárához, melyben kifejtette, hogy a tibeti nemzet nincs olyan helyzetben, hogy ellenálljon a hatalmas kínai erőfölénynek. Tibet sui generis világértelmezését és elégtelen érdekkijáró képességét mutatja, hogy nem volt tagja az ENSZ-nek, de abban bízott, hogy a nemzetközi szervezet fellép az agresszor ellen. November 17-én Salvador formálisan is kérte, hogy a Tibet elleni agresszió kerüljön fel az ENSZ közgyűlés napirendjére. Hangsúlyoznunk kell, hogy a kínai államérdek ebben az esetben felülírta a pártpolitikai divergenciát. Az ENSZ Biztonsági Tanácsában vétőjoggal rendelkező támogatóval a háta mögött a kínai/tajvani képviselő érvelése érvényesült: „a kérdés a kínai nemzet hatáskörébe tartozik” (Barraux 1995, 265) – és nem került tárgyalásra. Ebben az esetben a Szovjetunió a tajvani nacionalistákat támogatta az ENSZ-ben. Goldstein (1999) felhívja figyelmünket, hogy Britannia és India is a tibeti kérdés megtárgyalásának elvetését támogatta.

II.

Tibetben az események hatására a politikai influenszerek között két irányzat jelent meg. Az egyik csoport azt követelte, hogy a Dalai Láma vegye át a világi hatalmat, míg a másik alternatíva a fiatal életkorra hivatkozva helytelen lépésnek tekintette ezt. Lhászában plakátok jelentek meg, melyek támadták a kormányzatot. Tendzin Gyaco politikai izoláltságát mutatja, hogy az eseményekről az információkat mindig a takarítóitól kapta meg, akikkel jó kapcsolatot épített ki. A Dalai Láma (1996, 61) még túl fiatalnak tartotta magát a tényleges vezetői szerep betöltésére és a szubjektív véleménye nem bírt relevanciával: „Sajnos engem senki nem kérdezett.” A mágiikus világ más sorsra predesztinálta, az állami orákulum szavai: „Thu-la bar” („Eljött az ideje”; 1996, 62) a „Vox populi, vox Dei” gnómával egyhangban Tendzin Gyaco trónra emelését jelentette. Tathag rinpocse azonnal kész volt átadni a hatalmat. Dordzse Drakden védőisten döntése kiszámítható volt, mivel a jós a kormány tevékenységét nyílt kritikával szemlélte, míg az ifjú trónörökösrel rendkívül figyelmesen viselkedett. 1950. november 17-én istenkirálynak minősítették Tendzin Gyaco-t.

Novemberben Lhászába érkezett a Dalai Láma legidősebb bátyja Takcer rinpocse, aki az Amdó tartományban található Kumbum kolostor apátja volt. A kínaiak egy

évig fogságban tartották és csak azért engedték el, mert látszólag elfogadta, hogy meggyőzi öccsét, hogy ismerje el a kommunisták uralmát. Abban az esetben, ha ez nem járt volna sikerrel, második alternatívaként meg kellett volna ölnie testvérét. Takcer rinpocse külföldi segítségben bízott és Tibet követeként külföldre utazott, hogy a kínaiak elleni fegyveres harchoz támogatást szerezzen. Visszavonta szerzetesi esküjét, mert úgy vélte, hogy megteremtődtek azok a feltételek, amikor Buddha igazolhatónak tartotta az emberölést.

A Dalai Láma az új kormány élére a hagyományoknak megfelelően két személyt nevezett ki: Lobszang Tasi szerzetest és Lukhangva világi nemest. Elhatározták, hogy Lhászából Tendzin Gyaco a Dungkhar-kolostorba menekül inkognitóban. (A kormánytisztviselők ekkor rejtették el Szikkimben azt az aranypor és ezüsttrúd készletet, mely 9 év múlva a külföldre menekült kormány jövedelme lett.) Az utazás közben győződött meg a Dalai Láma a reformok fontosságáról, amikor személyesen találkozott népével. A nemzetközi közösség aktív támogatásának hiánya miatt a kasag úgy döntött, hogy delegációt küld Pekingbe tárgyalni. A feladatra a volt csamdoi kormányzó, Ngabo Ngavang Dzsigme vállalkozott, aki Hoffman (2001, 110) szerint a „kínaiak titkos szálláscsinálója” volt. 1951 áprilisában érkezett meg Pekingbe az 5 fős delegáció, amely arra azonban nem kapott felhatalmazást, hogy szerződést köthessen. A tibetiek visszautasították a kínai javaslatot, de Li Veihan és Csiang Csinvu kinyilvánította, hogy a tervezet ettől kezdve ultimátumként tekintendő. Ezután a delegáció tagjait magánőrizet alá vették, erőszakkal fenyegették és megtiltották nekik, hogy bármiféle utasítást kérjenek kormányuktól. A tibeti delegáció 1951. május 23-án aláírta „a Központi Népi Kormány és a Helyi Tibeti kormány megállapodása a Tibet békés felszabadítására vonatkozó intézkedésről, 1951” című szerződést anélkül, hogy erről a kasagot értesítették volna. A delegáció tagjai figyelmeztették a kínaiakat, hogy ők nem rendelkeznek a jogosítvánnyal, csak a saját hatáskörükön belül írják alá az egyezményt, és nem garantálják, hogy ezzel bármire kötelezik a tibeti kormányt. Mindez nem jelentett akadályt a kínai kormány számára, sőt, a hiányzó állami pecsétet ráhamisították a szerződésre, majd bejelentették a világnak. A „szerződés” 17 pontja egyebek közt felhatalmazta a kínai haderőt, hogy behatoljon Tibetbe, a kínai kormányt pedig Tibet külképviseleti jogának gyakorlására. Garantálta, hogy Kína nem változtat a működő tibeti politikai rendszeren, nem avatkozik bele sem a Dalai Láma, sem a Pancsen Láma meglévő státuszába, funkciójába és hatalmába. A tibetiek a politikai autonómián kívül a vallás területén is autonómiát kapnak, és szokásaikat tiszteletben tartják. Belső reformot csak a tibeti vezetőkkel való konzultáció után hajtanak végre, és akkor is csak erőszak alkalmazása nélkül. Smith (2004) utal rá, hogy a szerződés tartalma és az abban foglaltak megvalósítása ellentmondásos volt, hiszen egy kínai katonai adminisztráció kiépítése kezdődött meg Tibet felett.

A „Tizenhét pontos egyezmény” néven ismertté vált szerződés teljes szövege elhangzott a Pekingi Rádió adásában, 1951. május 27-én. A Dalai Láma és a kasag ekkor hallott először a dokumentumról és a hír mind Dromóban, mind Lhászában sokkoló és hitetlenkedő hatást váltott ki. Haladéktalanul üzenetet küldtek Pekingbe, melyben megdorgálták a delegációt, amiért a kormány engedélye nélkül írták alá az „egyez-

ményt”. Arra kérték őket, hogy küldjék el az aláírt dokumentum szövegét és további utasításig Pekingben várjanak. Közben távirón üzenet érkezett a delegációtól, hogy a kínai kormány képviselőjében Csiang Csin-vu tábornok, Tibet polgári és katonai ügyeinek főbiztosa úton van Dromó felé, Indián keresztül. A Dalai Láma és kormánya elhallgatta az „egyezmény” visszautasítását. 1951. augusztus 17-én Tendzin Gyaco visszatért Lhászába a három nagy egyetemi kolostor apátjainak (Ganden, Drepung, Szerpa) és két miniszterének kérésére abban a reményben, hogy újra tárgyalhat a kínaiakkal egy sokkal elfogadhatóbb békéről. Szeptember 28-án a Nemzetgyűlés a 17 pontos „egyezmény” jóváhagyásáról tárgyalt és úgy döntött, hogy Tendzin Gyaco küldje el Pekingbe beleegyezését, mivel a 7. cikkely garantálta hatáskörének csorbítatlanságát.

1951. október 26-án mintegy 3 ezer fős kínai haderő vonult be Lhászába, majd Kelet-Tibetből és Kelet-Turkesztánból (Hszincsiang) mintegy 20 ezer katona követte őket. A NFK sorra megszállta a kulcsfontosságú városokat. A Kelet- és Nyugat-Tibetben állomásozó nagy haderővel lényegében befejeződött a katonai hatalomátvétel. Ezzel a Kr.u. 821-es kínai békeszerződés - melyet Lhászában kőbe faragva őriztek, és tizenegy évszázadon keresztül meghatározta a két ország kapcsolatát - elveszítette jelentőségét.

1952 áprilisában visszatért a Pancsen Láma és júniusban elfoglalta az 1923 óta üresen álló Tasilhunpo kolostort. (1923-ban a IX. Pancsen Láma a XIII. Dalai Láma elől menekült Kínába.) Tibet 1944-ben még nem fogadta el inkarnációként a Kinghaj tartományban a Pancsen Láma hívei által megtalált fiút, de a Kuomintang kormány lehetőséget látott a beavatkozásra és bejelentették, hogy a kumbumi gyermek a IX. Pancsen Láma inkarnációja. 1949 szeptemberében Kinghaj tartomány az értékes tússzal az NFK kezébe került, akit Uhlig (1995, 134) meglátása szerint Peking a Dalai Láma kihívójaként kezelte, és a fiú nevében üdvözlő táviratot küldtek Mao-nak. Azt a számukra egyértelmű vallási tényre akarták kihasználni, hogy a Pancsen Láma a legmagasabb rendű újjászületés, mivel egy élő buddha inkarnációja, míg a Dalai Lámát „csupán” egy bodhiszattvától eredeztetik. (Az V. Dalai Láma nyilvánította Amitabha buddha inkarnációjának és ezzel több évszázados viszállyal elindította lett.) Ennek ellenére a tibeti népnek a Dalai Láma a reménye, Uhlig (1995, 76) értelmezésében: „a pancsen lámát rangjának megfelelően tisztelik ugyan, de nem veszi körül olyan csodálat és hódolat, mint a dalai lámát”. Ebből az eseménysorozatból is jól láthatjuk, hogy az „új dinasztia” (Barraux 1995, 263) csak mellékesen volt kommunista, az államrezsím mindenekelőtt kínai maradt.

A Dalai Láma Tibet helyzetéről Csiang Csin-vu tábornokkal egyeztetett, akit gyakori dühkitörései ellenére rendes és őszinte embernek tartott. A láma Gyilas (1958) szociológiai jellegű reflexiójával analóg megfigyeléseket tett, amikor abbéli meglepetésének adott hangot, hogy a kommunista katonatiszt arany Rolex órát viselt. Tan Kuan-szen és Csiang Kuo-ha tábornokokkal viszont barátságosabb volt a viszonya. A politikai sikertelenség Tendzin Gyaco figyelmét a vallás felé fordította és 1951-52 telén legfőbb gurujától Tathag rinpocsétól megtanulta a nagyon nehéz lam-rim meditációkat.

A megszállás következményeként a tibeti gazdaság érzékeny egyensúlya felborult, amely élelmiszerhiányt majd inflációt eredményezett. Az élelmiszerválság még jobban elmérgesítette a tibeti nép és a megszálló kínaiak viszonyát. A tibetiek gúnyolták a tisztákat, mert szegényes egyenruhájuk alatt drága prémbeilést hordtak. Fokozatosan kialakult egy népi ellenállási mozgalom, melynek létrehozásával Lobszang Tasit és Lukhangvát vádolták, ezért a két miniszterelnök kínai nyomásra lemondott. 1952-ben a Dalai Láma reformbizottságot alakított és megindította politikai tevékenységét: független bíróságot hozott létre; a haszonbérleteket terhelő adósságokat eltörölte; a kisbirtokosok részére a kormánykölcsonök visszafizetését elengedte. Iskola és közlekedési reform kidolgozására szólította fel a kasagot. Földreformját azonban a kínaiak - akik a kollektív gazdálkodást részesítették előnyben - nem fogadták el.

1953 nyarán kapta meg Tendzin Gyaco a kálacsakra beavatást, amely a tantrikus hagyomány legfontosabb része és a világegyetem békessége szempontjából nélkülözhetetlen. 1954-ben a Mönlam-ünnepségen buddhista bhiksu-vá (a papi rend legutolsó fokozatának szentségei) való teljes felavatásban részesítették. 1954-ben elfogadta Mao Ce-tung pekingi meghívását, ahol Csou En-laj miniszterelnök és Csü Te a népköztársaság elnökhelyettese fogadta őt és a Pancsen Lámát. A Dalai Lámát (1996, 97) először elbűvölte Mao: „úgy éreztem magnetikus erő közelébe kerültem ... lenyűgöző személyiséget ismertem meg benne, akinek testi tulajdonságai is rendkívüliek”. Womack (2008) hasonlóképpen hangsúlyozza, hogy Mao őszintesége lenyűgözte Tendzin Gyaco-t. Működőképes kompromisszum kezdett kialakulni, mivel Mao ígéretet tett, hogy a 17 pontos „egyezményt” olyan ütemben vezetik be, ahogy azt a tibetiek jónak látják. Tendzin Gyaco saját kívánságára belépett a pártba. Tapasztalatairól így ír: „minél jobban megismertem a marxizmust, annál inkább tetszett” (Dalai Láma 1996, 99). Kínai hatásra még testedzést is folytatott. A Nagy Kormányos dicsérte Buddhát, mert az korrupció és kizsákmányolás-ellenes volt. A Dalai Lámát kinevezték a Kínai Népköztársaság Irányító Bizottságának alelnökévé, de ez a cím tényleges politikai hatalommal nem járt együtt. A kínai hatóságok megengedték Tendzin Gyaco-nak, hogy találkozzon külföldi vendégekkel (Nehru, U Nu, Hruscsov, Bulganyin) Pekingben, de az egyszerű kínai néppel nem lehetett közvetlen kapcsolatban, ebben a biztonságára rendelt tisztek megakadályozták, azonban Szerkon rinpocse mindig megszökött, és a lakosság szegénységéről és félelemről mesélt neki. A gazdasági fejlődés lenyűgözte a Dalai Lámát, de Mao utolsó tanácsa megrémítette: „A vallás méreg.” (Dalai Láma 1996, 108).

III.

A tibeti delegáció 1955 júliusában érkezett vissza Lhászába, ahol azonban a khami és amdói tartományból kedvezőtlen hírek várták őket. A kínai hatóságok reformjai földelkobzást és elviselhetetlen adóterheket jelentettek. A földbirtokosokat „nép ellenes bűneikért” megvádolták, és többeket kivégeztek közülük. A nomád életformát nem tűrték el, és a lakosságot a vallás ellen hangolták. A szerzeteseket és apácákat

nyilvánosan megalázták. A fővárosban viszont nem avatkoztak a vallás ügyeibe, és a feudális rendszert is hagyták működni. Megszervezték a Tibeti Autonóm Terület Előkészítő Bizottságát (továbbiakban: TATEB), amely mellett fennmaradt a kasag és a nemzetgyűlés is, de ezt a két intézményt a kínaiak próbálták kiszorítani a döntéshozatalból. Csiang Csin-vu tábornoktól a Dalai Láma azt kérte, hogy az általa nagyra becsült tibeti kommunistát, Phuncog Vangjalt nevezzék ki Tibet pártvezetőjének. Ezt az óhaját azonban nem tudták teljesíteni, mert kiderült róla, hogy közellenség. (Phuncog Vangjal a Dalai Láma - a kínai kínzások és rombolások ellen tiltakozó - levelét személyesen adta át Maonak és mivel Tibet sorsát az eszmei kommunizmus állápotában szerette volna látni, 1957-től az 1970-es évek végéig a kínai börtönök „vendégszereteté” élvezte.) A TATEB felállítása után Csando tartomány közigazgatása visszakerült Lhászához, azonban Kham egy része és Amdo egész területe továbbra is Peking irányítása alatt állt. Khamban a kínai hatóságok a demokratikus reformok bevezetésének támogatására kérték a helyi vezetőket. A Dzsomdha Dzong nevű városban a khampa vezetők ötezer kínai katona repressziójára „elfogadták” a reformokat, aminek következtében Garcshu és Kardze körzetekben az elkobzott földeken megkezdődött a mezőgazdasági szövetkezetek szervezése. A hatóságok rendeletet adtak ki, miszerint a lakosságnak minden fegyvert be kell szolgáltatnia. Az erőszakos életforma váltás kirobbantotta a khampák lázadását. Elrettentés céljából a kínai helyi lapok „reakciós bűnözők” levágott fejeiről közöltek fényképet, azonban ez a várt hatás ellenkezőjét váltotta ki. A Dalai Láma eddig egyszerre próbált a hatóságokkal együttműködni és a rombolást megakadályozni, az újság fényképei láttán azonban mélyen megrendült. A kínaiak megpróbálták a lap összes példányát felvásárolni, amikor észlelték a nem kívánt eredményt. A kínai hadsereg 40 ezer fős erősítést kapott és a szabadságharcosok sikerein felbőszülve megkezdte Litang és Kandze bombázását. A kamba törzs tagjai mellett szerzetesek és a kínai pártirodalom szerint „többnyire vallási ráhatással félrevezetett volt rabszolgák, pásztorok – csaknem tízezer fő” (Fábián 1961, 38) vett részt a szabadságharcban, melynek vezetője Andrucang Khampa földesúr volt, aki Harrer (1998, 399) szerint „igazi nemzeti hős lett”.

1956-ban a szikkimi maharadzsa meghívta a Dalai Lámát a Buddha Dzsanti ünnepekre: Buddha születésének 2500. évfordulója. Nehru személyesen interveniált az „istenkirály” Tendzin Gyaco zarándoklatának érdekében, melynek következtében Kína beleegyezett az utazás engedélyezésébe. Csiang Csin-vu tábornok figyelmeztette a Dalai Lámát (1996, 123), ha a reakciókkal szervezkedne, „Tibetben is előállhat a magyarországi és lengyelországi helyzet”. Sigaceben a Pancsen Láma is csatlakozott a zarándokokhoz. Szikkinben a Dalai Lámát már várta Takcer rinpoce és Gjalo Thondup, akik állandó kapcsolatban voltak az USA megbízottaival. Gangtokban hosszú idő után az 5 fivér újra együtt lehetett. (A Dalai Lámát elkísérte Tibetből Lobszang Szamten és Tendzin Cshögjal.) Sir Tasi Namgjal maharadzsa szikkimi és tibeti lobogókkal feldíszített autóval fogadta őket, melynek következménye egy nem várt incidens lett. Egy kínai aktivista letépte a tibeti lobogót és kínait tűzött a helyére. Gangtokból Újdelhibe utaztak, ahol Nehru miniszterelnök és dr. Rádzsendra Praszád, India elnöke fogadta Tendzin Gyaco-t. Elzarándokoltak a Dzsamuna folyó partjára,

ahol a Dalai Láva politikus példaképét, Mahátma Gandhit elhamvasztották. Nehru Pandittal folytatott tárgyalásain világossá vált számára, hogy India nem támogatja nyíltan Tibetet. (1954-ben a panca síla egyezményben India és Kína lefektette az egymás mellett élés 5 alapelvét és Tibetet Kína szerves részeként ismerték el. Az egyezmény utáni évtizedekben hektikusan alakult India és Kína kapcsolata. Madan (2020) jegyzi meg, hogy a jelenlegi Modi vezette indiai kormány is tartózkodik attól, hogy a Tibettel kapcsolatos eseményekben részt vegyen, maga a miniszterelnök sem hívta meg a Dalai Lávát 2019-ben beiktatási ceremóniájára.) Az emigráció lehetősége is felvetődött, de az indiai miniszterelnök álláspontja a kínaiakkal való együttműködést és a visszatérést szorgalmazta. Az Indiába érkező Csou En-lajjal hatszemközt tárgyalt Nehru és Tendzin Gyaco. Erős kontrasztot mutat, hogy a Dalai Láva (1996, 127) „régii barátomnak” nevezte a kínai politikust, míg az egyik indiai lap a kevésbé domináns „Chev and Lie” kifejezést használta. A zarándoklat ideje alatt Csiang Csin-vu tábornoktól távirat érkezett, amely sürgette az egyházi vezető hazatérését a „felforgató elemek” tevékenysége miatt.

1957 februárjában Kalkuttában ugyanannak a bhutáni családnak a vendége volt Tendzin Gyaco, akiknél a XIII. Dalai Láva lakott száműzetése idején. (A XIII. Dalai Láva 1910-ben kényszerült elhagyni Tibetet, amikor a kínai invázió elérte Lhászát.) Itt találkozott Lukhangvával, aki határozottan megkérte a Dalai Lávát, hogy ne térjen vissza Tibetbe. Lukhangva és Tendzin Gyaco két fivére (Gjalo Thondup és Takcer rinpocse) állandó kapcsolatban volt a CIA-val. (A CIA vállalta, hogy légi úton ellátja fegyverrel a tibeti szabadságharcosokat.) A tibeti politika mágikus oldalát mutatja, hogy az uralkodó a hazatéréssel kapcsolatban a necsungi és a gadongi jó tanácsát kérte ki, akik a visszatérés mellett foglaltak állást. Még ugyanebben az évben Tendzin Gyaco hazatért Tibetbe és kijelentette „minden tibeti kötelessége a becsületes és helyes magatartás a kínai hatóságokkal szemben” (Dalai Láva 1996, 133). Kelet-Tibetben azonban egyre hevesebb harcok folytak. Lhászába egyre több menekült érkezett, bízva Csenrezin manifesztációjának oltalmában.

IV.

1958 áprilisában a lhászai-kínai rendőrség fellépett a reakciók ellen, és a városból kiűzte a menekülteket, akik közül ezek után sokan a szabadságharcosok létszámát gyarapították. A kínaiak egyre agresszívebbek és bizonytalanabbak lettek, melyet jól tükröz, hogy a Dalai Lávánál megjelenő tábornokok öltözetük alatt pisztolyt hordtak. A harcok fokozatosan áterjedtek Közép-Tibetre és az ellenállás általános nemzeti felkeléssé dagadt. Tan Kuan-szen tábornok követelte Tendzin Gyaco-tól, hogy mozgósítsa a tibeti hadsereget, és az emigrációban élőköt fossa meg állampolgárságuktól. A láva az első követelést elutasította, azzal az indokkal, hogy nem jól felszereltek és megbízhatatlanok a katonái, míg a másodikat végrehajtotta. Ennek az intézkedésnek a következtében elveszítette állampolgárságát többek között Takcer rinpocse. A szabadságharcosok karizmatikus legitimitációt vártak akcióikhoz, meg

akarták szerezni a Dalai LÁma (1996, 138) jóváhagyását, akinek saját gondolatai („sajnos, nem adhattam meg nekik”) jól tükrözik a helyzet absztraktságát. A kínaiak arra hivatkozva, hogy nem tudják garantálni a biztonságos körülményeket, lemondták Nehru tibeti látogatását. Lhászában titkos ifjúsági mozgalom alakult (Cogpa), mely Tibet függetlenségének támogatásáért harcolt.

1958 tavaszán a Norbuligkán belül a Drágakő-ligetben elhelyezkedő új „palotájába” költöztetett Tendzin Gyaco. (Minden Dalai Lámának joga volt egy új palotát építtetni saját használatra a Drágakő-ligetben.) Ez egy kicsi, egy személynek való szállás volt, de modern, összkomfortos felszereléssel. Nyáron letette a kolostori záróvizsgáit a Drepung, a Szerá és a Ganden kolostorokban. Tanácsadói azt javasolták, utazzon délre, ahol még a Buddha-tan védelmezőinek kezében van az ország, és mondja fel a 17 pontos „egyezményt”. A deklaráció utáni általános kínai támadástól azonban féltette az általa 6 millió före becsült Tibetet (Fábián (1961) véleménye szerint a tibetiek összlétszáma 1958-ban csak 1,2 millió fő volt, míg Uhlig (1995) ezt 4 millió főben állapította meg.).

1958 októberében meghívást kapott a KNK-ba, ezt azonban Csou En-lajnak küldött levelében a doktori vizsgájára hivatkozva lemondta. 1959 márciusában a Dzsokhangban Tendzin Gyaco-t alkalmasnak találták a gesé fokozatra, amely a buddhista tudományok doktorának címe.

1959 februárjában az amúgy sem veszélytelen Mönlam-ünnepségre több tízezer zarándok érkezett Lhászába. (A 17. század óta az V. Dalai LÁma és a főpapok egyezségének megfelelően 21 napos időtartamra a hatalmat a kormány kezéből a szerzetesek kezébe adták, aminek következményeit Uhlig (1995, 99) a következőképpen parafrázálta: „nagy rablás lett a nagy imából”). A Norbulingkába való visszatérésekor a Dalai LÁma testőrei először fordították fegyvereiket a kínai főhadiszállás felé. Március 9-én Fu tábornok arra kérte a kuszun depont (a Dalai LÁma testőrparancsnoka), hogy a következő napon, a kínai főhadiszálláson tartandó táncelőadásra a Dalai LÁma csak 2-3 fegyvertelen testőr kíséretében jelenjen meg Tendzin Cshöggjal-lal. Ez a hír kitudódott és az a pletyka terjedt el, hogy a kínaiak meg akarják ölni a „könyörület Bodhiszattváját”. 30 ezer fős tömeg vette körül Norbulingkát és azt követelték, hogy a kínaiak adják vissza Tibetet és a Dalai LÁma ne menjen a parancsnokságra. Jongdzin rinpocse (a Dalai LÁma legidősebb tanára) a kasag három legmegbízhatóbb tagjával (Szurkang, Soszur, Liusar) egy bővített congdü (Népképviselő) összehívása mellett döntött, amely hét napig tanácskozott Tendzin Gyaco megmentéséről. Tan Kuan-szen tábornok azzal vádolta a kasagot, hogy lázít és ultimátumot adott át nekik. A tüntetők vezetői a kormányzati tisztviselőkkel és a testőrséggel megegyeztek, hogy kiadnak egy nyilatkozatot a 17 pontos „egyezmény” felmondásáról, és kijelentették, hogy Tibet nem ismeri el többé a kínai fennhatóságot. A Dalai LÁma figyelmeztette az ellenállás vezetőit, hogy eskálálódhat a helyzet és irreverzibilis folyamatok indulhatnak el. Március 11-től a tüntetés vezetői a Norbulingka elhagyását nem engedélyezték a minisztereknek, mert attól féltek, hogy a kínaiak kompromisszumra kényszerítik őket. Tan Kuan-szen levélben szólította fel a Dalai Lámát, hogy költözzenek át a főhadiszállásra, amit a főpap látszólag el is fogadott. A kasagot pedig arra szólí-

totta fel, hogy szedjék szét a Lhászából Kínába vezető úton emelt barikádokat. Tendzin Gyaco személyesen beszélt a vezetőkkel és figyelmeztette őket, hogy a kínaiak katonai erőt fognak alkalmazni. Március 16-án Tan Kuan-szen és a kínai vonzaskörbe került Ngabo Ngavand Dzsigme tájékoztatták a Dalai Lámát, hogy a Norbulingkát lövetni fogják, ezért az általuk küldött térképen jelölje be a tartózkodási helyét, mert akkor azt nem fogják ágyúzni. Tendzin Gyaco végig tartotta a kapcsolatot a Necsung jóssal, aki a maradás és tárgyalás alternatíváját közvetítette az istenektől. A Dalai Láma (1996, 144) kételkedni kezdett az orákulumban és Lukhangva álláspontját - „az istenek hazudnak, amikor ők maguk is kétségbeesnek” - kezdte elfogadni. Március 17-én azonban a médium transzba esett, s ezt követően (miután a kínaiak gránátot dobtak a palotára) a menekülés mellett foglalt állást és papírra vázolta az útvonalat. Ezt mo-jóslással is megerősítették. Tendzin Gyaco két nevelőjével és a kasag 4 tagjával egy teherautó platóján, ponyvával letakarva elhagyta a palotát. Az összehívott népi vezetőket arra kérte, hogy csak önvédelemből nyissanak tüzet. Több ezer szerzetes is felfegyverkezett, akik közül a dob-dobok (illegitim, de megtűrt szerzetes-katonák szervezete) kiemelkedő bátorságukról tettek tanúbizonyságot.

A menekülő Dalai Lámához Tibetben élő családtagjai is csatlakoztak, akikkel együtt az indiai határ felé indultak a khelempak (a szabadságharcosok elit egysége) kíséretében. A rádiósuk morze-távírón végig tartotta a kapcsolatot a CIA-val. A Dalai Láma levelet küldött a Pancsen Lámának, melyben felszólította, hogy meneküljön Indiába. (Ezt a levelet azonban a Pancsen Láma nem kapta meg és Tibetben maradt. A kulturális forradalom idején letartóztatták és 1978. február 25-ig fogságban tartották.) Március 30-án az emigráns csoport Assamnál átlépte az indiai határt, ahol testőrök várták őket és átadták nekik az indiai miniszterelnök táviratát, melyben Nehru üdvözölte a Dalai Lámát. A kínaiak ágyúzták a Norbulingkát, a Potalát és a Dzsokhang-t. A Csokpari Orvosi Iskolát romba döntötték és a lázadást március 22-re felszámolták Lhászában és környékén. 1959-ben a kínaiak „lezárták a határokat, s vaszsigorral kezdték meg a tibeti nép átnevelését a kommunizmusra” (Uhlig 1995, 35).

EPILOGUS

1959. április 18-án Tezpurban a Dalai Láma hivatalos bejelentés tett a tibeti eseményekről és cáfolta a kínai híreszteléseket, miszerint elrabolták őt a lázadók. India továbbra is ragaszkodott a panca síla memorandum elveihez és nem ismerte el Tendzin Gyaco emigráns kormányát. A tibeti menekülteket azonban India befogadta, és az indiai kormány hagyta, hogy a Dalai Láma szabadon kifejtthesse nézeteit. Ezzel szemben az Új-Kína Hírügynökség közölte a világgal, hogy a tezpuri nyilatkozat hamis és a Dalai Lámát fogva tartják a rebellesek.

Tibetben majdnem egy évtizeden keresztül két ellentétes szellemiség feszült egymásnak: a tudományos szocializmus a dharmának, a dialektikus materializmus a karma újjászületésének, az intervencionalista-indusztrializmus a tradicionális status-quo állapotának, a pragmatizmus az ezoterikus attitűdnek, a szekularizmus a konfesszi-

onalizmusnak, a kommunizmus a „rabszolga-feudális társadalmi rend”-nek (Fábián 1961, 8), a Nagy Kormányos valósága Csenrezig manifesztációjának. Ezek az antinómiák jól érzékeltetik, hogy nehéz a Dalai Láma és Tibet egy bizonyos intervallumát feldolgozó munkában megőrizni a tudomány neutrális szempontját. Az impulzivitást megpróbálhatjuk elkerülni a szakirodalmak minél szélesebb körű feldolgozásával, de a téma politikai túlfűtöttsége miatt az ingoványos talaj nem szűnik meg.

A tanulmány szerzője utolsó aspektusként szükségesnek tartja megjegyezni, hogy a Jogászok Nemzetközi Bizottsága (International Commission of Jurists/ICJ) a tibeti kérdésben 1959-ben kiadott jelentésében (The Question of Tibet and the Rule of Law) megállapítja, hogy az ENSZ tagállamok által 1948-ban elfogadott, a népi társról szóló egyezményét Kína Tibettel szemben több pontban is – 2. cikkely (a), (e) – megsértette.

A Dalai Láma (1996, 134) is említi a „Nemzetközi Jogászbizottság” felméréseinek 1960. augusztus 8-án megjelentetett eredményét, amelyben lefektették, hogy Kína megsértette az 1948-as Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 16. cikkelyét, mivel genocídiumot követett el: „keresztre feszítés, élve boncolás, kibelezés, az áldozatok végtagjainak levágása ... lefejezés, agyonverés, élve temetés”. Már a szerző által vizsgált periódusban elkezdődött a mintegy 2100 éves tibeti kultúra erodálása, amelyet Kína mindössze 20 év alatt vitt véghez. Ahogy Avedon (1987) tanulmányában olvashatjuk: „ez alatt a rövid idő alatt a tibeti sokkötetes filozófiai, történelmi és életrajzi irodalom 60%-át égették el”.

Mit fogalmazhatunk meg végkövetkeztetésként? Miért is veszítette el Tibet tényleges autonómiáját és szuverenitását? Egyrészt a kihívó fél, Kína kimeríthetetlen gazdasági-katonai erőfölénye miatt (Womack-Townsend 1999, Polányi 1994). Gombár (2009, 352) politikáról és háborúról értekezve nem véletlenül idézi Zrínyi Miklós örökérvényű gondolatát: „La forza caga alla ragione addosso”.²

Másrészt izolációs politikájának köszönhetően, melyet Hofmann (2001, 91) mandzsu kényszerhatásként („tiltott ország”-nak) interpretál, Tibet még saját régiójában sem alakított ki afirmatív szövetségi politikát. Igaz, a XIII. Dalai Láma (1876-1933) 1912-13-as eredményes hadműveletét követően deklarálhatta Tibet függetlenségét és sikeres diplomáciai lépéseket tett mind Oroszország, mind Mongólia, mind a britek felé - világít rá Jha (2010), Goldstein (1997) és Shakabpa (2000). Smith (2004, 3) arra hívja fel a figyelmet, hogy az 1905-ös Kelet-Tibet elleni kínai invázió után a hagyományos „Priest-Patron” vagy „Cho-Yon” viszony többé nem létezett Kínával. Goldstein (1999) kiemeli – Kína nem ratifikálta – a simlai egyezmény által Tibetnek biztosított autonómia fontosságát, amely a következő 4 évtizedre determinálta Tibet politikai helyzetét. A nemzetközi szereplők Kína irányában megnyilvánuló politikája a briteknél a kereskedelmi érdekek prioritásában öltött testet, az USA esetében pedig Womack (2008) rámutat, hogy érdeklődése Tibet iránt aktiválta Kína antiszeptatista törekvéseit. Komoly szerepet játszott az ENSZ impotenciája a nemzetközi érdekütközések békés rendezésében. Az ENSZ szemlátomást se Kant világbékéjének (1985),

2 Helyesen: La forza alla ragione addosso (addosso) azaz: „Az erő legyőzi a jogot”. Ferenczi Zoltán jegyezte a mű 1821. évi kiadásához. (A szerk.).

se Hobbes Leviatánjának (1999) de még Hardin mentőcsónakjának (2005) sem tud megfelelni.

Harmadrészt a vezetőt (Tenzin Gyaco-t) tapasztalatlansága és fiatal kora megakadályozta abban, hogy racionális és realizálható döntéseket tudjon hozni egy éles társadalmi törésvonalak mentén fragmentált társadalomban. A tibeti nép ezért ingadozott a fegyveres harc vagy az erőszakmentes (passzív) ellenállás között. Goldstein (1997) végzetes hibaként interpretálja a tibeti elit türelmetlenségét. A Dalai Láma sem Machiavelli (1991) virtú-jával sem a Szun-ce (2006) által elvárt taktikai érzékkel és hadvezéri képességekkel nem rendelkezett, nem is rendelkezhetett. Életkorából kifolyólag karizmatikus emanációja maradéktalanul nem érvényesülhetett. A tibeti teokrácia in status nascendi nem talált hatékony politikai megoldást a régenség intézményében, amely minden dalai láma kiskorúságából fakadó cselekvőképtelensége idejére stabilizálta volna a monasztikus országot.

Negyedrészlet Tibet autonómiája elveszett, transzcendens módon azonban megőrződött szuverenitása: a mindenkori Dalai Láma.

Amennyiben akceptáljuk Cyrill von Korvin-Krasinski bencés szerzetes állítását: „a tibeti és a kínai gondolkodást soha nem lehet összeegyeztetni, a tibeti és kínai életérzés idegen egymástól” (Uhlig 1995 173), akkor biztosan állíthatjuk, hogy a 21. század sok meglepetést tartogathat számunkra.

TRODALOM

Avedon, J. F. 1987, Tibet Today: Current Conditions and Prospects. „Himalaya, the Journal of the Association for Nepal and Himalayan Studies: Vol. 7: No. 2, Article 4. (<http://digitalcommons.macalester.edu/himalaya/vol7/iss2/4>)

Barraux, R. 1995, A dalai lámák története. Ferenczy, Budapest.

Bevir, M. - Rhodes, R.A.W. 2002, Interpretive Theory. (pp. 132-152) In: Marsh, D., Stoker, G. (eds.) Theory and Methods in Political Science. Palgrave-MacMillan, London.

Beyme, von K. 1992, Die politischen Theorien der Gegenwart. Westdeutscher Verlag, Opladen.

Chhaya, M. 2008, A Dalai Láma. Az ember, a szerzetes, a misztikus. Trivium Kiadó, Budapest.

Dalai, Lama XIV. 1990, Policy of Kindness. Snow Lion Publications, Ithaca, N.Y., USA.

Dalai, Láma XIV. 1996, Száműzetésben – szabadon a tibeti DALAI LÁMA önéletírása, írás Kiadó, Budapest.

Eliade, M. 2006, Vallási hiedelmek és eszmék története. Osiris Kiadó, Budapest.

Fábián, F. 1961, Tibet újjászületése. Kossuth Könyvkiadó.

Glasenapp, von H. 1993, Az öt világvallás. Gondolat-Talentum, Budapest.

- Goldstein, C. M. 1997, *The Snow Lion and the Dragon. China, Tibet, and the Dalai Lama*. University Of California Press, Berkeley · Los Angeles · Oxford
- Gombár, Cs. 2009, *A háborúról és a politikáról*. In: Gombár Csaba: *Írások az államról (1997-2007)*. Új Palatinus Könyvesház Kft., Budapest, 2009, 352. p.
- Gyilasz, M. 1958, *Az új osztály*. Europa, Zürich.
- Hardin, G. 2005, *A mentőcsónak erkölcstana*. In: Lányi András-Jávor Benedek (szerk.): *Környezet és etika. Szöveggyűjtemény*. L' Harmattan, Budapest. 115-128. p.
- Harrer, H. 1998, *Hét év Tibetben*. Bodhiszattva Kiadó.
- Hoffman, H. 2001, *A tibeti műveltség kézikönyve*. Terebess Kiadó, Budapest.
- Hobbes, T. 1999, *Leviathán I-II*. Kossuth Kiadó, Budapest.
- International Commission Of Jurists 1959, *The Question of Tibet and the Rule of Law*. Genova.
- Jha, Prem Shankar 2010, *A Shadow over the Himalayas: India's Tibet Problem*. *Asie Visions* 28, May 2010.
- Kant, I. 1985, *Az örök béke*. Európa Könyvkiadó, Budapest.
- Lowndes, V. 2002, *Institutionalism*. (pp. 90-108) In: Marsh, D., Stoker, G. (eds.) *Theory and Methods in Political Science*. Palgrave-MacMillan, London.
- Machiavelli, N. 1991, *A fejedelem*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest.
- Madan, T. 2020, *Managing China: Competitive Engagement, With Indian Characteristics*. *Global China*, February 2020. (Brookings Institution Press).
- Mullin, H. G. 2012, *A tizenégy Dalai Láma. A reinkarnáció szent öröksége*. J LX Kiadó, Budapest.
- Nagy, K. 1987, *Tibeti reinkarnációk*. MTI, Budapest, 1987.
- Polányi, P. 1994, *Kína története*. Maecénás, Budapest.
- Sarao, K. T. 2015, *The Dalai Lama: Person and the Institution*. *Dialogue, A Journal of Astha Bharati*, New Delhi, vol. 16, no. 3, January-March 2015: 71-85.
- Shakabpa, T. W. D. 2000, *Tibet története*. Osiris-Bodhiszattva Kiadó, Budapest.
- Smith, W. 2004, *China's Policy on Tibetan Autonomy*. EWCW Working Papers, No. 2, October 2004.
- Szun-ce 2006, *A háború művészete*. Cartaphilus Könyvkiadó, Budapest.
- Tendzin, G. 1994, *A tibeti buddhizmus*. Magyarországi Nyingmapa Közösség, Budapest.
- Tibet Justice Center 2016, *Tibet's Stateless Nationals III. The Status of Tibetan Refugees in India (A report by Tibet Justice Center, with the support of Tibetan Legal Association, and Boston University School of Law's International Human Rights Clinic)*
- Uhlig, H. 1995, *Tibet*. Dunakönyv Kiadó.

Womack, B. 2008, China as a Normative Foreign Policy Actor. CEPS Working Document No. 282/January 2008. (<http://www.ceps.eu>).

Womack, B. - Townsend, R. J. 1999, Politika Kínában. In: Almond, A. Gabriel-Powell, G. Bingham: Összehasonlító Politológia. Osiris Kiadó, Budapest.